

Igézetben

Ami nagyon erősen él az emberben

Fejér Dénesnek
Tóth Miklósnak
Horváth Hajnalkának

*„Ezerkilencszázötvenhat, sem emlék,
sem múltam nem vagy, sem történelem,
de lényem egy kioperálhatatlan
darabja, testrészes, ki jöttél velem
az irgalmatlan mindenségbe, hol a
Semmi vize zubog a híd alatt,
melynek nincs korlátja: - életemnek
te adtál értelmet, vad álmokat
éjjelre és kedvet a szenvedéshez
meg örömet: mindig te fogtál kézen
ha botladoztam, magasra emeltél
s nem engedted, hogy kifulladás vénen,
ezerkilencszázötvenhat, te csillag,
a nehéz út oly könnyű volt veled!
Oly réges-régen sütsz fehér hajamra,
Ragyogj sokáig még sírom felett.”*

Faludy György

Ami nagyon erősen él az emberben, legtöbbször csak töredékekben jön elő. Az elme dzsungelében, akárcsak az emlékezet mélységesen mély kútjában a legeslegfontosabb ügyek, élmények, események, személyek együttese, így, törmelékekre szakadozva, dirib-darabban lappang és így kerül majdan felszínre. Hogy azután diadalmas egészévé összeállván, legyőzze a gyarló és esendő világot.

* * *

Az öt éves kisgyermek életének egyik alapeleme, belátjuk vagy sem: a félelem. József Attila számos nagy versének egyikében (Egy kisgyermek sír) döbbenetes képekben teszi plasztikussá ennek a kozmikus félelemnek a természetrajzát: „sír, mint a cipő alatt a homok,/ Vergődik, mint a nehéz tengerek.”

Éjszaka, csupa szokatlan, rettentő dologgal: szól a rádió, csak a zöld „macskaszem” világít, apám is, anyám is ébren, ingerülten, zaklatottan vitatkoznak, de közben végig a rádióra is figyelnek, érezni: határozott köze van a rádióhoz ahhoz, ami miatt ez az egész félelmetes, riasztóan rendhagyó éjszakai valami zajlik itt körülöttünk.

Szürkén szomorú kora délután, ülünk a konyhában anyámmal, hatalmas kosárba („kasba”) morzsoljuk a kukoricát. A távoli, tompa dübörgés semmihez sem hasonlítható. A robajlás, dörgés időről időre megismétlődik. Nem túl meggyőző anyám magyarázata: a lovaskocsikról gurigatják le a söröshordókat, nem túl messze tőlünk, a Kossuth Lajosról elnevezett sugárúton, a kocsmánál.

Hatalmas ormányos szörnyetegek a szemközi gázgyár négy sarkánál, katonák álldogálnak a sarki kútnál, de még a gyárkapunál is, ahol a gőzölgő csilléket tolják ki a keskeny síneken a salakos útra, hogy az utcánkig végig, le a tóra kísérik őket. Később, amikor a gázgyár másik sarkától, a Puskás utcából az udvarban lakó hat Kovács gyerek egyike, a Mari átjön, rekedtes-köhögősen és fennhangon, teli szájjal hahotázva mondogatja az addig sohasem hallott idegen szavakat: pásli dámój, pásli, pásli...

Megélve mindez – nehéz tengerekként vergődve, szorongva és értetlenkedve, öt évesen.

* * *

Elősurrogna a mélyből a gyermekkori karácsonyok – egy egészen bizonyosan nehezen illeszthető fenyőillat, az örömtől kipirult gyerekarc és csodás enivaló-sereglet szentháromságába. Ez az a karácsony, amikor „a magyar nép lóg a fákon”, s amelyről „nem tudni, ördög hozta, angyal hozta”. Az én egyedüli Márai-karácsonyomat egy nagyobbacska papírdoboz jelenti, vörös kereszt volt rajta meg ez a felirat: The present of the American people. Nem tudni, miért, nekem különösen a legutolsó szó, a „people” tetszett, különös pikantériát, izgalmas érdekességet sejtítettem benne és általa, íze volt,

zamata, hogy úgy mondjam – anélkül persze, hogy a leghalványabb fogalmam lett volna magyar jelentéséről.

Az a doboz – tejpor meg kakaó volt benne, igen vonzó küllemű kisebb bádogdobozban, anyám évekig őrizgette azután, miként, gondolom, a magyar asszonyok legtöbbször – évtizedekre előre vetítve is őriz és őrizni fog sok mindent. Mindazt, amit The present of the American people, az amerikai nép ajándéka jelentetett nekünk. (A papírdoboz másik oldalán, fölfedeztem, ez volt olvasható magyarul, öt éves éleslátással kikombináltam, hogy a people-szöveg ezt kell jelentse anyanyelvünkön. Azt hiszem, újra meg újra ki kell nyitni ezt a dobozt.

* * *

Nem tudni, honnan ismerte apám a Bálint Ferkót, de mindig így emlegette, és tény: egy időben sűrűn megfordult nálunk. És dermedten figyelő szüleimnek igen szemléletesen mesélte, hogy törték el a géppisztoly tusájával az oldalbordáját, ő meg azt mondta nekik, maguk rosszabbak, mint az amerikai gengszterek. És egyszer régen azt mondta valakinek, lesz itt nemsokára olyan cidibumm, hogy kő kövön nem marad, „ezek meg azt hitték, hogy én ezt előre tudtam.” Később, amikor hiányoltam és felemlégettem, apámék igen gyorsan azt felelték, hogy az „olyan hóbörgő”. Még később, amikor az egyik éjjeliszekrényben, a cipők mögött megtaláltam azokat a címeres újságokat (sohasem látott, sohasem olvasott címűek is voltak közöttük: Népakarat), anyám ugyanilyen gyorsan rám piritott („nem neked való”, ugyanezt mondta, amikor ráleltem a Pesti Lézé ma már szinte felfoghatatlanul enyhén erotikus lapszámaira is), azután már hosszú-hosszú ideig nem találtam meg őket, mint ahogyan azt az aprócska címer-jelvényt sem, amely egy ideig a tükrös szekrényben, egy használaton kívüli hamutartóban árválkodott.

* * *

1966 nyarának elején, a nyolcadik osztály befejezésekor a Nebuló nevezetű iskolaújságban, hová egész esztendőben buzgón írogatok, az év végi dupla számban a tanárok paródiáit tartalmazó költemény-folyományomban Keserű, a történelemtanár kapcsán felsorolva a tanulnivalókat, így fogalmazok: „Forradalom, Nagy Imre, Rákosi meg rezsimje.” Nem értettem a lapot felügyelő tanerő,

későbbi szellemi nevelőapám fura pillantását. A vers megjelent – stencilezett példányokban terjesztettük a suliban.

* * *

A megvilágosodás, a tudatosodás igen korán érkezett. Alighanem a legjobbkor: ama bizonyos poétikusan ifjú és földöntúlian gyönyörű 18-dik életévben. Szellemi nevelőapám másik tanítványa, bizonyos Nicki, korához képest hallatlanul művelt és fogékony-öntudatos kortárs, közvetíti az eszményeket, az elolvasni-megbecsülni valókat: bémultan és szomjuhozva figyelek és loholok a nyomában, a nyomukban. Már vannak fogalmaim és némicske ismereteim, mire a negyedik gimnáziumban, novemberi tavaszban kezdődött osztálytársnő-szerelmem Mariannal meghozza a Nő-eszményt – csakis eszmetárs lehet, aki, mint ő, megszerezte otthonról az Irodalmi Újság 1956. november 2-i számát, kézzel kimásolom a már ismert és imádott Déry Tibor vezércikkét, Benjámin László és Kassák Lajos versét, Németh László, Tamási Áron, Füst Milán írását. A hajtásoknál már erősen szakadozott szélű újságot sebészi precizitással celuxszal megragasztgatjuk, a műtét lesz hosszú hónapokra – ha nem éppen az öröklétig – szerelmünk záloga.

* * *

Szellemi nevelőapám aprócska lakásába Nickivel és egy Olivér becenevű (mint később kiderült, a zsenialitás és az örület keskeny határmezsgyéjén egyensúlyozó és ebbe belerokkanó) fiúval mentünk el azon a téli estén. A pillanat szívszorító fensége, ennyi év távolából is. „Alakítsunk...a végső cél természetesen az ország függetlensége és az idegen megszállók fegyveres kiűzése lenne...arra kérünk...és arra, mesélj még 56-ról.”

A megrendültségét bőbeszédűséggel palástoló, negyvenéves férfi hangja. „Hát gyerökök, ebben égy nagyszerű lenne. Hogy éjjel-nappal, mindig, mindenkor tudnánk, hogy...”

És tudjuk. Azóta is. Éjjel-nappal. Mindenkor.

* * *

Hogy miféle ideológiai meggondolásból kellett tanyai iskolát patronálnia másodévből az évfolyam több tanulócsoportjának, nem tudható – annyi azonban tény, hogy a magyar-idegen nyelv szakosok (a magyar-oroszokat kivéve, ők külön kasztot ké-

peztek) afféle kötelezően ajánlott jelleggel műsort kellett készítsenek 1973. március 15-ére a kissori tanyai iskola diákjainak, amit természetesen maguknak is kellett, sőt illett előadniuk.

Akár egy hirtelen, frissítő fuvallat, jött az ötlet s a megvalósítás. (Persze némi bátorító homoki bor is segédkezett.) Az ünnepi helyszínt borító, hurkapálcikákra erősített nemzeti színű és vörös zászlókat összeszedtük és kivonultunk az udvarra. A csípős szélben áhítatos csendben apró darabokra téptük és a homokba tapostuk a vörös zászlókat, ama háromszínűeket meg kitűzdeltük körben a kerítésre, majd az együtt járók letérdelve eléjük a homokba, összeadták egymást a Fennvaló nagyalföldi szabad ege alatt, sorban, egyik a másik után. Visszafelé, a városba döcögő kisvasúton az egyik fiú sírva fakadt, biztosan túl sokat ivott, vélekedett a velünk lévő kari KISZ-vezető (később MSZP-s országgyűlési képviselő).

* * *

Hányszor, de hányszor ragadtak el vad álmok, kedvet adván akár a szenvedéshez is, nem tudom: késő éjszaka hazafelé menet lányoktól vagy baráti borozásból, rendezvényről vagy hosszú sétákból: láttam a barikádokat a hídfőnél és a sugárúton, hallottam a robajt, a sorozatokat és a robbanásokat, néztem a füstöt és a torkolattüzeket, a sejtjeimben éreztem a géppisztoly illatát, formáját, fogását, így, ezzel a mozdulattal biztosítom ki, most, most veszem célba, most érzem a gyors, erős lökések a vállamon, a legjobb barátom ott hal meg mellettem a barikádon (mert ő olyan, hogy ott hal meg a legelső barikádon), ama három szín meg most végre nem titkos összeesküvőkként rejtekezik a bensőnkben, hanem ott lobog diadalmasan fölöttünk.

* * *

A lány tizenhat éves volt és egészen rendkívüli intellektus. Az újságíró tanfolyamon, amit a legelső között szerveztek (1979-ben ez még nem volt divat, nem az aszfalton és nem is szélhámos gyors-talpalókon termelődtek szakmában a magukat riasztó módon szakmabélinek tartó ifjú senkiházik), kimagaslóan a legjobbnak számított: érzékeny volt és hallatlanul fogékony, páratlanul empatikus és sugárzóan, bámulatosan tehetséges. (Mindemellett nem elhanyagolhatóan csinos pofival és igen szép, veszedelmesen szuggesztív zöld szempárral is rendelkezett.) Midőn az apa, a báty és a 12

évvel idősebb gavallér sajátos vegyülékével különleges körútra csábítottam, nem hinném, hogy csak a tanfolyam-vezető tekintélyének engedett volna... Reggeltől késő délutánig végigjártuk az összes általam ismert helyszínt a Corvin köztől a Széna térig, a Kossuth tértől a Bródy Sándor utcáig. Ha olykor találkozunk, szinte soha nem felejt el emlegetni azt az őszi napot.

* * *

Szellemi nevelőapám az oroszok fogságában találkozott a magyar légierő azon elfogott fiatal tiszteivel, akik felszálltak és bombázták a bevonuló idegen csapatoszlopokat. Amikor egyszer egyikőjüket, bizonyos Tüzkő nevezetűt kihallgatásra akarták vinni, az orosz őr „Tusko!” ordítására az illető meg sem moccant; flegmán feküdt tovább a priccsen. Az ikszedik hiábavaló ordítás után természetesen kitört a pánik, létszámellenőrzés, tiszték, rohangálás. Végül már a többiek szóltak neki, ugyan már, ne hülyéskedj tovább, eredj. Az orosz rácsapott, akihez a többiek beszéltek: „Tuszko??!” A magyar pilóta figyelmeztetőleg fölemelte az ujját az orosz felé: Kapitán Tuszko! A katona ösztönösen vigyázzba vágta magát a rendfokozat hallatán és utána mondta: Kapitán Tuszko! Na, az más, mondta a pilóta, hanyagul összeszedte a cuccát, és elballagott az örrel.

* * *

Mindig szerettem gyalogolni, de azt a végtelennek tűnő kutyagolást már kezdtem nagyon megelégnem. Ha nem szellemi nevelőapámmal vagyok, kivel szinte ötletszerűen vetődünk el az Úr 1984-dik évében azon a verőfényes nyárutói délutánon a főváros túlsó végébe, tán lázongani is kezdek az embertelen távolság miatt: tudtam én, hogy nagyon nagy a Rákoskeresztúri temető, de hogy ekkora... Verítékezve értünk el a túlsó végen található kerítés közelébe, egyre gyakrabban a bokatorés kockázatát vállalva a mind elhanyagoltabb, hepehupás dzsungelben, miközben egyre idegesítőbben zúgtak el fölöttünk a közeli repülőtérről jóformán egymás nyomában fel- és leszálló gépek. A gyom- és indafüggöny egyre áthatolhatóbb lett, amikor az első apró piros-fehér-zöld szalagocskát az egyik nagy horpadás közelében egy cserjén észrevettük. Noha parcellaszámnak, feliratnak már jó ideje nyoma sem volt, sejtettük: a keresett helyen járunk. Ahol talán

legsűrűbb volt a bozót és legtöbb a szalagocska, megálltunk. Az izzadság állhatatosan csorgott lefelé a homlokomon, a szemembe. És a jól ismert férfihang, elfúlóan, addig soha nem hallott tónusban: úristen Domikám, lehet hogy itt fekszik Magyarország miniszterelnöke...? Azóta sem, egészen a legutóbbi időkig nem jártam a Rákoskeresztúri temető 301-es parcella néven elhíresült, messzi-messzi végében. Mintha nekem mindig, örökre az a régi, az a tiszta, az az egyértelmű-változatlan, az a gyomdzsungelben fellelhető kellene.

* * *

Az a kolléganőm öntudatos volt és büszke, mint egy gyönyörű, fényes fekete hajú indián hercegnő. A fél Sajtóház bámulta sóvárogva (a másik fele irigyen). Mindez engem egyáltalán nem akadályozott abban, hogy 1986 fullasztóan forró nyarának egyik fülledt estéjére találkára hívjam az egyik belvárosi presszó teraszára. S mivel észrevehetően kissé illuminált állapotban méltóztattam megjelenni, a jelenség részéről rövid, határozott és tulajdonképpen megsemmisítő elutasításban részesültem, magyarul úgy faképnél hagyott, hogy Szent Pál a dákokat sem különbül. Több hónapba telt, míg ismét a közelébe jutottam, újabb gyötrelmesen hosszú idő, mire az albérletébe a lábam betehettem. A forradalom harmincadik évfordulóján Pesten történeteket taglaltam, amikor hirtelen közbevágott, igen gúnyosan: hogyan? Nem „ellenforradalom”? Ugyan ne viccelj, mondtam sietősen. Másfél év múlva, 1988 tavaszán házasodtunk össze.

* * *

Sokan voltak a Corvin közben, az akkor már „film-palotának” nevezett mozi körül. Egyedül szorongtam valahol középtájon, noha tudtam, hogy szellemi nevelőapám is errefelé van valahol meg az a lány is, akivel 1979-ben jártunk itt együtt. Negyvenéves

évforduló, 1996: Horn Gyula pufajkás fogkirugdosó és bandája uralkodott éppen Magyarországon. Egyszerre csak tárogatószó hangzott fel, egészen váratlanul, furcsán, először oda nem illőnek tűnően, akárcsak a dal maga: Krasznahorka büszke vára. Azután egy pillanat alatt minden szívszorítóan a helyére került: szólt, csak szólt az ősi magyar hang a pesti házfalak között, tovatűnt idők örök kísértetként. „Harcosai mind pihennek a dicső fejedelemekek”. Gyerekkorom óta, azt hiszem, ott és akkor sírtam hangosan először és utoljára.

* * *

Mi egyebet írhat még az, aki ebben az ígézetben nőtt föl? Aki alapító MDF-tagként megérte, hogy 1988. október 23-án az MDF vezetői a többiekkel együtt őt is arra kérték: egész nap ne menjen ki az utcára? (Késő este elmentünk vacsorázni a feleségemmel, egyik barátnője kedvenc ételmelet otthonról taxival hozatta el az étterembe.) Egy évvel később lapom megtisztel azzal, hogy teljes egészében összeállíthatom, és én szerkeszthetem az ünnepi lapszám mellékletét, beleértve – életemben először és utoljára – a tördelést is. Megkapom azt a ceruzát és azt a laptükröt, később azt az íróasztalt is...

Mi egyebet írhat az, aki megérte a félszáz éves évfordulón a magyarság legújabbkori legnagyobb gyalázatát és mindazt, ami utána még három és fél esztendőn át következett...?

Réges-régen – tegnap - , midőn a 13-14-15-16 éves csoda-fiúk és csoda-lányok már vagy holtan feküdtek a baljós ég alatt vagy kétségbeesetten csörtettek a nyugati határszél felé, akár a menekülő nemes vadak, Budapest házfalain a KGB-főnöknek címzett feliratok is megjelentek: „Reszkess, Szerov, jönnek az óvodások!”

Azok az óvodások megjöttek. Megjöttünk. Itt vagyunk. Hát ehhez tartsátok magatokat.

